

— בו —

ר' יוסי בן פזי — כסא דפז

ר' אבא כד אמתא מהתם הוה מכריז מאן צעי עותרא ומאן צעי אורכא דחיי בעלמא דאתי ייטי וישתדל באורייתא הוה מתכנשין כולי עלמא לגבי. רווק חד הוה צשיצותי יומא חד אמתא לגבי א"ל ר' צעינא למלעי באורייתא כדי שיהי לי עותרא. א"ל הא ודאי. א"ל מה שמך, א"ל יוסי, אמר לון לתלמידוי דיקרון לי ר' יוסי מארי דעותרא ויקרא. יתיב ואתעסק באורייתא. ליומין הוה קאים קמי' א"ל ר' אן הוא עותרא, אמר שמע מינה דלאו לשם שמים קא עבד. ועאל לאדריי, שמע חד קלא דהוה אמר לא תענשי דגברא רבה ליהוי, תב לגבי אמר לי תיב צרי תיב ואנא יהיבנא לך עותרא. אדהכי אמתא גברא חד ומאנא דפז צידי אפקי ונפל נהורא צביתא. א"ל ר' צעינא למזכי באורייתא ואנא לא זכינא וצעינא מאן דישתדל באורייתא צגיני דהא אית לי עותרא סגי דקא שבק לי אבא דכד יתיב על פתוריה הוה מסדר עלי' תליסר כסי מאלין, וצעינא למזכי באורייתא ואנא יהיבנא עותרא. א"ל להווא רווק תשתדל באורייתא ודא יהיבי לך עותרא. יהב לי ההוא כסא דפז. קרא עלי' ר' אבא לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז. יתיב ולעא באורייתא וההוא צ"נ הוה יהיב לי עותרא. ליומין עאל חמידו דאורייתא צמעוי. יומא חד הוה יתיב והוה צכי, אשכחי רבי דהוה צכי, א"ל על מה קא צכית, א"ל ומה מנחנא חיי דעלמא דאתי צגין האי לא צעינא אלא למזכי לגבאי, אמר השתא ש"מ דהא לשם שמים קא עבד. קרא לי להווא גברא, א"ל טול עותרך והב לי ליתמי ולמסכני ואנא יהיבנא לך חולק יתיר באורייתא בכל מה דאנן לעאן. אהדר לי ר' יוסי ההוא כסא דפז, ועד יומא לא אעדי שמי' ומן צנוי צנוי והיינו ר' יוסי צן פזי.

(זהר (סתרי תורה) לך לך דף פ"ח סע"א ואילן)

יש בתורה י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן. שהם לנגד הי"ג עליון

(1) "להתפלל... כדי שימות אותו תלמיד החמה. הובא בניצוצי אורות כאן).
 כיון שהי' עוסק שלא לשמה" (פי' אור (2) איוב כת, יז.

תפארת לוי יצחק

צט

דסחרין לשושנה דמל', ושרשם מי"ג מדה"ר דכתר .. והגברא ההוא לא זכה בתורה רק היה לו עושר רב שהניח לו אביו. שאביו היה מניח על שולחנו י"ג כוסות מפז, הם לנגד הי"ג מדות דתורה. והיינו השלחן הוא לנגד השושנה (כי שלחן קאי על מל' כמארז"ל³ שלחן ערכתיו לו). והי"ג כסי הוא לנגד הי"ג עלין דשושנה. הנה רצה ליתן כל העושר שלו הי"ג כסי הגשמיים בכדי שיתעסקו בתורה בשבילו בהי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ור' יוסי שמתחלה למד שלא לשמה התרצה על זה, שרצה את הכוס, כי מספרו יוסי הוא ג"כ כמו כוס, אח"כ מתוך למודו שלא לשמה בא לשמה שעאל חמידו דאורייתא במעוי.

(לקוטי לוי"צ לך לך ע' נג)

א. בסיפור הזהר ישנם כו"כ תמיהות, ומהן:

(א) מה נתחדש אצל ר' אבא לאחר שר' יוסי תבע העשירות ("אן הוא עותרא"), שאמר "שמע מינה דלאו לשם שמים קא עביד" — הרי מלכתחילה אמר לר' אבא "בעינא למלעי באורייתא כדי שיהי לי עותרא", על סמך הכרזתו של ר' אבא עצמו "מאן דבעי עותרא .. ייתי וישתדל באורייתא"!

(ב) הטעם לכך שר' אבא הכריז "מאן דבעי עותרא .. ייתי וישתדל באורייתא", והסכים לבקשה "למלעי באורייתא כדי שיהי לי עותרא" (באמרו "הא ודאי"), אע"פ שלימוד זה הוא "שלא לשמה" — ה"ז על יסוד הפס"ד⁴ "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה"⁵. ועפ"ז אינו מובן: למה אח"כ (כשתבע העשירות) רצה להענישו על הלימוד שלא לשמה, ולא רק עונש סתם, אלא עונש מיתה — היפך הפס"ד "לעולם יעסוק כו' אפילו שלא לשמה"!

(ג) ולאידך, מה נשתנה לאחר ש"שמע חד קלא דהוה אמר לא תענשי דגברא רבה ליהוי" — דממה-נפשך: אם מגיע עונש על זה —

אע"פ שלא לשמה" (פסחים שם)*.

(3) נדרים כ, ב.

(4) פסחים נ, ב. וש"נ. ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ה. הל' תשובה פ"י ה"ה. טושו"ע יו"ד סרמ"ו ס"כ. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ג.

(*) ואין לומר שהדין "לעולם יעסוק כו' אע"פ שלא לשמה" נתחדש אצלו לאחר המאורע ש"שמע חד קלא כו" — שהרי גם לפני"ז התיר ועורר ע"ז לימוד התורה בשביל עשירות (שלא לשמה).

(5) ויומתק יותר את"ל שר' אבא הוא רב (ראה ניצוצי אורות לזח"ג (אד"ז) רפז, ב. וש"נ) — בעל המאמר "לעולם יעסוק כו'

מה יועיל שבעתיד יהי "גברא רבא"⁶, ואם לא מגיע עונש על זה (כיון ש"לעולם יעסוק כו' אע"פ שלא לשמה") — אין צורך בהטעם ד"גברא רבה ליהוי"?!

[לכאורה הי' אפ"ל, שכיון שההיתר ללמוד שלא לשמה אינו בגלל שהמעשה (שהוא העיקר⁷) מכריע הכוונה שלא לשמה ("שהמצוה נעשית כתקנה .. אלא שמחשבתו אינה לשם מצוה"⁸), אלא מפני ש"מתוך שלא לשמה בא לשמה"⁹, שמזה יבוא סו"ס להלימוד לשמה, לכן, כשר' אבא ראה שר' יוסי תובע בתוקף גדול העשירות, חשב, שלימוד "שלא לשמה" כזה לא יביא ללימוד "לשמה", וה"בת קול" אמרה שסו"ס יבוא גם הוא להלימוד לשמה. אבל, גם עפ"ז אינו מובן הקס"ד של ר' אבא להענישו בעונש מיתה].

ד) למה נקרא "בן פזי" (ע"ש הזמן שלמד תורה בשביל כסא דפז) לאחר שהחזיר ה"כסא דפז" — הרי שם זה מדגיש ענין של חסרון, שהי' זמן שלמד שלא לשמה, ולמה מזכירים זה לאחר שהגיע להעילוי ש"לשם שמים קא עביד", היפך הדין¹⁰ שאסור לומר לבעל תשובה "זכור מעשיך הראשונים"¹¹!?

ה) גם צריך להבין הדיוק בסיפור הזהר שבכוא ר' יוסי לר' אבא ללמוד תורה כדי להיות עשיר הי' רווק — "רווק חד"?

מזה, שהטעם "שמתוך שלא לשמה בא לשמה" איצטריך רק בנוגע לתורה, ולא בנוגע למצות שבהן אין נוגע (כ"כ) ענין הכוונה. וכן יש לפרש לכאורה בקו"א שם. אבל מזה שהביא הרמב"ם מחז"ל זה עם הטעם בהל' תשובה (שם), אף ששם מדובר בעיקר בנוגע למצות (ראה קו"א שם) — משמע קצת, שגם בנוגע למצות צריכים טעם זה.

הביאור בזה ע"ד החסידות — ראה לקו"ש ח"ה ע' 245 הערה 37.

(10) ב"מ נח, ב (במשנה). רמב"ם הל' תשובה ספ"ז. הל' מכירה פי"ד הי"ג. טוש"ע חו"מ סרכ"ח ס"ד. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' אונאה כו' סעיף כח.

(11) אע"פ שיש בזה גם ענין של מעלה — שאף שהי' תחילה במעמד ומצב בלתי־רצוי, עשה תשובה כו'.

6) להעיר ממחז"ל עה"פ ויפן כה וכה (תיב"ע. רש"י ועוד — שמות ב, יב), ועוד כיו"ב. אבל, ענין זה הוא רק טעם שלא יתפלל עליו שימות, ואין זה מתיר (לכאורה) להמשיך ולהתנהג באופן כזה ("תיב ברי תיב ואנא יהיבנא לך עותרא") כאם יש איסור בדבר.

7) אבות פ"א מי"ז.

8) הל' ת"ת לאדה"ז שם בקו"א [בנוגע למצות, משא"כ ב"ת"ת כשלומד ואינו מקיים מה שלומד", ע"ש. אבל בנדו"ד שלומד "כדי שיהי' לי עותרא", הרי החסרון רק "במחשבתו" ולא בעצם הלימוד]. וראה הערה הבאה.

9) ראה אוה"ת עקב (כרך ה) ע' ב'לב. — אבל ראה מאמרי אדה"ז הקצרים בענין עסק התורה (ריש ע' תקע) "ולא איצטריך לאשמעינן מצות אע"פ שגם הם נזכרים בדברי ר"י .. כי מצות א"צ כוונה". ומשמע

תפארת לוי יצחק

קא

ב. ויש לומר הביאור בזה:

הלימוד שלא לשמה, לשם קבלת שכר בעוה"ז, יכול להיות בשביל שהקב"ה יתן לו שכר על לימוד התורה, או למטה מזה – כדי שיקח לעצמו שכר. ובלשון רבינו הזקן בהלכות ת"ת¹²: "לקבל פרס.. עושר וכבוד של משמאילים בה הניתן מן השמים, או אפילו ליקח מעצמו כבוד וגדולה כו".

ובפרטיות יותר: הלימוד שלא לשמה כדי "ליקח מעצמו כבוד וגדולה", הוא לא רק למטה יותר מהלימוד שלא לשמה כדי לקבל שכר "הניתן מן השמים", אלא עוד זאת, שניתוסף בזה האיסור ד"אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם"¹³, שעל זה אמרו¹⁴ "כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם", ובגלל זה אסור ש"יהי¹⁵ תחלת לימודו¹⁶ בשביל להיות לו לאומנות להתפרנס בה, שנמצא משתמש בכתר תורה תשמיש של חול ועושהו כקרדום"¹⁷.

ועפ"ז י"ל, שכוונת ר' אבא באמרו "מאן דבעי עותרא" היתה ל"עושר.. הניתן מן השמים", ולכן הסכים שר' יוסי ילמד תורה בשביל עושר הניתן מן השמים. אבל, לאחר שר' יוסי בא בתביעה לר' אבא "אן הוא עותרא", גילה דעתו שכוונתו מלכתחילה היתה שר' אבא יתן לו עשירות, כלומר, שאין כוונתו לעושר הניתן מן השמים, אלא שבני אדם יעשירוהו בגלל שלומד תורה, ולכן רצה ר' אבא להענישו בעונש מיתה, כיון שנתברר שלימודו הוא לא רק שלא לשמה, אלא גם באופן שמשמש בכתרה של תורה, ש"נעקר מן העולם".

ויומתק יותר ע"פ ההדגשה בסיפור הזהר שר' יוסי הי' רווק ("רווק חד") – כי, אילו הי' בעל משפחה, הי' אפשר ללמד עליו זכות שרצונו בעשירות כדי לפרנס את משפחתו בכבוד ובהרחבה, כדי שיוכל לעסוק בתורה כראוי, שאז מותר לו להשתמש בתורה; אבל כיון שהי' רווק, אין לו היתר להשתמש בתורה בשביל עשירות סתם.

ג. ואעפ"כ, כששמע ר' אבא הבת-קול ש"גברא רבה ליהוי" –

-
12) פ"ד ה"ג.	בה לצרכה, שאם לא יהי' לו מה לאכול לא
13) שם הי"ד (מאבות פ"ד מ"ה).	יוכל לעסוק בה כראוי" (הל' ת"ת שם).
14) שם (מנדרים סב, א).	17) אלא, ש"מי שאין לו יראת שמים
15) שם הט"ו.	כו' אלא להתגדל או להתפרנס מוטב
16) משא"כ "אם למד לשם שמים	שיעסוק בתורה שלא לשמה משיתבטל
ואח"כ אין לו במה להתפרנס אם לא	ויפרוש, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה"
במלמדות או דיינות והוראות, ה"ז משתמש	(שם הי"ד).

לא רק שלא הענישו, אלא אמר לו "תיב ברי תיב ואנא יהיבנא לך עותרא":

אע"פ שמותר להשתמש בתורה בשביל להתפרנס, כיון ש"משתמש בה לצרכה, שאם לא יהי' לו מה לאכול לא יוכל לעסוק בה כראוי"¹⁵, הרי, "מי שחננו ה' שיוכל להתפרנס ממעשה ידיו שיעשה עראי לבד ותורתו קבע, אסור לו להתפרנס מהתורה .. אא"כ רבים צריכים לו שאין במדינה גדול בחכמה כמוהו .. והציבור מצווין לפרנסו בכבוד .. ואפילו לעשרו, כמ"ש¹⁸ הגדול מאחיו, גדלוהו משל אחיו, וה"ה לכל גדול הדור כו"¹⁹.

ועפ"ז מוכן הטעם שלאחר שר' אבא שמע בתקול שר' יוסי יהי' "גברא רבה", אמר לו "תיב ברי תיב ואנא יהיבנא לך עותרא" — כיון שבנוגע ל"גברא רבה" הדין הוא ש"מצווין .. לעשרו .. גדלהו משל אחיו", ולכן מדייק "ואנא יהיבנא לך עותרא", עושר שניתן ע"י בני אדם, "גדלהו משל אחיו".

ויומתק יותר ע"פ הידוע²⁰ בפירוש "מתוך שלא לשמה בא לשמה", שה"תוך" דה"שלא לשמה" גופא הוא "לשמה", ועד"ז י"ל בנדו"ד, שה"תוך" והסיבה לבקשת ר' יוסי עשירות היא מפני שיהי' "גברא רבה" ש"מצווין לעשרו", ובגלל זה מותר לו ללמוד תורה בשביל עשירות²¹.

ד. ויש להוסיף ביאור בכהנ"ל — בעומק יותר:

ע"פ ביאור אאמו"ר שי"ג כוסות מפז הם כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן — יש לומר, שגם רצונו של ר' יוסי בהכוס דפז הוא (לא בשביל עושר גשמי סתם, שלא לשמה כפשוטו, אלא) באופן הקשור עם תורה — דרגת התורה כפי שהיא בבחינת "פז", ע"ד מארז"ל²² "מיוסדים על אדני פז"²³ אלו פרשיותי של תורה".

ויובן בהקדם הדיוק בהכרזת ר' אבא "מאן בעי עותרא ומאן בעי

— אף שע"פ דין בתחלה יש לדחות גר הבא להתגייר — כי הלל ראה בהם שהם רוצים בהווה להתגייר באמת, ולכן הי' מותר לו לקבלם.

(22) שהש"ר עה"פ (פ"ה, טו (א)). וש"נ.

(23) שה"ש ה, טו.

(18) אמור כא, יו"ד.

(19) שם הט"ז.

(20) ראה לקו"ש ח"כ ע' 50 ואילך.

וש"נ.

(21) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש חט"ז ע' 315 ואילך ובהנסמן שם) בטעמו של הלל שקיבל הגרים שדחפם שמאי (שבת לא, א)

(22) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש חט"ז ע' 315 ואילך ובהנסמן שם) בטעמו של הלל שקיבל הגרים שדחפם שמאי (שבת לא, א)

אורכא דחיי בעלמא דאתי ייתי וישתדל באורייתא" — שמזה שכולל "מאן בעי עותרא ומאן בעי אורכא דחיי בעלמא דאתי" בחדא מחתא, מובן, שהכוונה ל"עותרא" שיש לו ערך להעילוי ד"עלמא דאתי".

והביאור בזה:

נתבאר לעיל²⁴ בפירוש מאמר הזהר²⁵ "זכאין אינון ישראל דמשתדלי באורייתא .. דבגינה יזכון לעלמא דאתי" — שגם ע"י ההשתדלות באורייתא זוכים ל"עלמא דאתי", עולם התחי' (נשמות בגופים), עם היותו (מצ"ע) שכר על העבודה דבירור העולם, לעשות לו ית' דירה בתחתונים, כיון שגם ע"י התורה נעשה בירור העולם, כנ"ל בארוכה.

ועפ"ז י"ל, שרצונו של ר' יוסי בהכוס דפז, הוא, בשביל לפעול הבירור בעולם — שכאשר רואים בגלוי לעין כל שלימוד התורה מביא לידי עושר וכבוד, אזי נתרבה כבוד שמים בעולם (נוסף לכך שע"ז ניתוסף עוד יותר בלימוד התורה בעולם אצל אלה שיתחילו ללמוד שלא לשמה כפשוטו)²⁶, וכיון שכן, הרי, הרצון ב"עותרא" למטרה זו הו"ע אחד עם הרצון ב"עלמא דאתי", מצד פעולת התורה בבירור העולם²⁷.

ה. עפ"ז יש לבאר גם תוכן השם "בן פזי" — למעליותא:

הכוונה בקריאת השם "בן פזי" היא (לא להזכיר החסרון שלמד תחילה שלא לשמה, אלא אדרבה) להדגיש מעלתו של ר' יוסי — היותו "גברא רבה" ש"מצווין לעשרו".

ובפנימיות הענינים: להיותו "גברא רבה"²⁸, הי' יכול להיות "בן פזי" — שהפז נעשה שלו²⁹ (ע"ד הלשון "בן חורין"), שהוא בעה"ב על ה"פז"³⁰ (ענין העשירות) — להפכו לקדושה, שאין זה לתועלת

(24) פרשת נח אות יד.

(25) נט, ב.

(26) ויש לומר, שזהו גם ה"תוך" דה"שלא לשמה" כפשוטו (עשירות כפשוטה) — לא בשביל תועלת עצמו, אלא כדי שיתרבה כבוד שמים בעולם.

(27) ויומתק יותר השייכות ל"כסא דפז" — כי "פז" הוא המוכתר שבזהב (ראה רד"ק תהלים יט, יא. מצו"צ איוב כת, יז. ועוד), היינו, ענין הזהב כפי שהוא באופן הכי מובחר — "לא הי' העולם ראוי

להשתמש בזהב ולמה נברא בשביל בית המקדש" (ב"ר פט"ז, ב. וש"נ), והרי ענינו של ביהמ"ק הוא "ושכנתי בתוכם", דירה לו ית' בתחתונים, שזהו"ע דבירור העולם.

(28) משא"כ "גברא" סתם, אע"פ ששמו מלשון גבור.

(29) ועפ"ז יומתק שנקרא "בן פזי" ולא "בן פז".

(30) להעיר ש"יוסי" עם הכולל — בגימטריא "פז".

עצמו, אלא כדי להוסיף ולהרבות בכבוד שמים, ע"ד פעולת התורה בבירור העולם, כנ"ל.

ו. אמנם, גם הלימוד בשביל פעולת התורה בעולם הוא סו"ס "שלא לשמה" (אף שזוהי דרגא נעלית ביותר ב"שלא לשמה")³¹, שכן, הלימוד "לשמה" לאמיתתו הוא לשם התורה עצמה³², ללא תכלית וכוונה נוספת, אפילו לא הכוונה בבירור העולם, לעשות לו ית' דירה בתחתונים.

ולכן, כשר' יוסי נתעלה לדרגא דלימוד התורה לשמה (לאחר ש"עאל חמידו דאורייתא במעווי"³³) — החזיר ה"כסא דפז", כדי להדגיש שלימוד התורה צ"ל לשמה מתש³⁴, לא בשביל ה"פז" שבתורה (פעולתה בעולם), אלא בשביל עצם התורה שלמעלה מהדרגא ד"פז" שבתורה³⁵.

והטעם שגם לאחר שהחזיר ה"כסא דפז" נקרא "בן פזי" — יש לומר, שבזה מודגשת מעלתו של ר' יוסי בלימוד התורה לשמה ממש, שהחזיר ה"כסא דפז", כיון שהגיע לדרגא דלשמה ממש, לא רק דרגת ה"פז" שבתורה (פעולתה בעולם), אלא עצם התורה ממש³⁶.

(משיחות ש"פ לך לך תשמ"א (לקו"ש ח"כ ע' 46 ואילך). תשמ"ה)

שותפות שההוא גברא יזכה בתורתו של ר' יוסי בגלל שיתן לו עשירות (ראה רמ"א יו"ד סרמ"ו ס"א), אי אפשר להתחרט ולבטל ההסכם מלמפרע.

ומ"ש בזהר שר' אבא אמר להעשיר "ואנא יהיבנא לך חולק יתיר באורייתא" — ה"ז בנוגע להעתיד (מכאן ולהבא), או י"ל שהדיוק הוא "חולק יתיר".

(35) כפי ש"קרא עלי' ר' אבא לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז" — שאין הכוונה (רק) לזהב ופז כפשוטו (דמאי קמ"ל?!), אלא (גם) זהב ופז שבתורה (פעולת התורה בעולם), ואעפ"כ, עצם התורה היא למעלה מזה, כבפנים.

(36) ובפרט שגם הזכרון על שייכותו ל"פז" (לפני שהחזירו) מורה על מעלתו — "גברא רבה" שבכחו וביכלתו להיות "בן פזי", לברר העשירות ולהפכה לקדושה, כנ"ל.

(31) ועד שמצד גדול מעלתו של ר' יוסי, גם הלימוד בשביל לפעול בבירור העולם נחשב לפגם, ועד כדי כך, שר' אבא רצה להענישו, ובעונש הכי חמור כו' — ע"ד מארו"ל ת"ח שנמצא רבב על בגדו כו' (שבת קיד, א), מאן דמחוי במחוג קמי מלכא כו' (ראה חגיגה ה, ב). — וע"ד המבואר בכ"מ (סה"מ תרנ"ט ע' סד. ועוד) שלגבי ית' גם העבודה האמיתית היא כלא ממש, ואדרבה, לחטא יחשב כו'.

(32) ראה לקו"ת ויקרא ה, רע"א. שלח מז, רע"ג. מטות פו, ב. האזינו עג, סע"ד. ובכ"מ.

(33) "עדמ"ש ותורתך בתוך מעי" (לקוטי לוי"צ שם).

(34) ופשוט, שאין לומר שרצה לבטל ההסכם שביניהם (לא רק מכאן ולהבא, אלא) גם מלמפרע, כי, לאחר שהתנו ועשו